

УДК 336.11(477)

МАКОГОН Валентина, к. е. н, ст. наук. співробітник відділу
бюджетної системи КНТЕУ

СТАНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Розкрито особливості становлення фінансової науки в Україні з початку XIX ст. і до кінця XX ст. Висвітлено підходи щодо здійснення бюджетного менеджменту, запровадження бюджетних інструментів і механізмів у системі інституційного середовища суспільства. Обґрунтовано доцільність інституційних змін бюджетної системи відповідно до трансформаційних процесів соціально-економічного розвитку суспільства.

Ключові слова: фінанси, податки, бюджет, бюджетний менеджмент.

Формування в Україні бюджетного менеджменту, рівень впливу, характер і результати якого сприятимуть фінансовій стабільності та дозволять перейти до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, потребує концептуально нового підходу, що зумовлює необхідність осмислення досвіду розвитку фінансової науки та бюджетного менеджменту в Україні.

Метою статті є розкриття процесу розвитку фінансової науки та бюджетного менеджменту в Україні з початку XIX ст. та висвітлення підходів щодо здійснення бюджетного менеджменту в системі інституційного середовища суспільства.

У XIX ст. фінанси стають одним із найважливіших інструментів непрямого впливу на відносини суспільного відтворення, з'являються визначні роботи українських і російських вчених. Першими ґрунтовними дослідженнями з питань фінансів вважають праці М. Сперанського "План фінансів"; М. Тургенєва "Досвід теорії податків"; М. Мордвинова "Міркування про користі, які можуть бути від заснування приватних по губерніях банків"; М. Орлова "Про державний кредит"; І. Горлова "Теорія фінансів"; К. Кестнера "Російські позитивні закони про фінанси"; І. Франка "Сила податкова Галичини", "Бюджетний кошторис пана Вишеградського", "Суперечка про дефіцит", "Крайовий бюджет"; М. Бунге "Теорія кредиту"; М. Туган-Барановського "Основи політичної економіки"; Я. Таргулова "Фінансова наука" [1–10]. Названі роботи заклали підвалини сучасної фінансової науки і відповідно бюджетного менеджменту.

Систематизація нормативно-правових актів у сфері бюджетних відносин відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку країни. М. Сперанський вважав, що для санації фінансів слід виконати дві

найголовніші вимоги: сплатити борги та зрівняти доходи з витратами. Для цього потрібно виконати такі завдання: запровадити принцип раціонального витрачання бюджетних ресурсів; затверджувати державні витрати, відповідно до доходів; збільшити доходи шляхом удосконалення податкової системи; надати державному бюджету статус закону; забезпечити гласність у затвердженні та виконанні бюджету [1].

Вперше в економічній літературі М. Сперанський у "Плані фінансів" відзначив явище "інфляційної спіралі", урахування якої винятково важливе при плануванні бюджетних показників. У своїй роботі він обґрунтував, що неузгодженість у фінансах спричинена невідповідністю витрат доходам; їх відповідність відновлюється завдяки скороченню витрат і примноженню доходів: необхідні витрати слід зберегти, корисні – відкласти, а зайві – повністю припинити. Під необхідними витратами автор розумів: витрати, пов'язані з реалізацією функцій забезпечення безпеки держави – як зовнішньої, так і внутрішньої. Під корисними – витрати, що використовуються для заохочення і розвитку певних галузей народного господарства, а їх користь доведена і очевидна. До зайвих – витрати, які слугують розкоші, користь від яких сумнівна, їх можна допустити лише за наявності додаткових прибутків. Зазначені поняття є відносними, здійснити таку класифікацію практично неможливо. М. Сперанський виділив п'ять критеріїв розподілу витрат залежно від: органу управління; необхідності; території; терміновості; стабільності.

Принципи формування доходної бази держави згідно з ідеями М. Сперанського виглядають таким чином: податки не повинні вичерпувати джерела внутрішнього багатства, зачіпати оборотні фонди виробників; повинні розподілятися рівномірно, нараховуватись на чистий дохід, витрати на адміністрування мають бути якомога меншими; процедура збору податків не повинна утискати приватний сектор.

Для ліквідації бюджетного дефіциту М. Сперанський пропонував відмовитися від емісії паперових грошей і провести обмін асигнацій, що перебувають в обігу, на срібло, запровадивши тим самим у Росії срібну валюту. Багато ідей і положень "Плану фінансів" суттєво вплинули на подальший розвиток фінансової теорії і практики та не втратили свої актуальності й сьогодні. Практично всі принципи бюджетної системи М. Сперанського знайшли своє відображення в чинній бюджетній системі України, заснованій на десяти принципах: єдності бюджетної системи; збалансованості; самостійності; повноті; обґрунтованості; ефективності та результативності; субсидіарності; цільового використання бюджетних коштів; справедливості та неупередженості; публічності та прозорості.

Визначну роль у розвитку фінансової науки відіграла робота М. Тургенева "Досвід теорії податків" (1818 р.) Автор розкрив суть, особливості та значення податків для забезпечення соціально-еконо-

мічного розвитку країни, а також класифікував їх залежно від джерела об'єкта оподаткування. На думку науковця, податки для платника повинні бути рівномірними та зручними. М. Тургенєв обґрунтував, що якщо податки занадто великі, то в платника з'являється прагнення щодо їх зменшення [2].

Видатним економістом початку XIX ст. був відомий державний діяч М. Мордвінов. У своїй роботі "Міркування про користі, які можуть бути від заснування приватних по губерніях банків" він приділяє увагу податкам, обґрунтовуючи необхідність вилучення з їх допомогою частини багатства суспільства на загальнодержавні потреби, розкриває сутність "фінансів", "податків", "бюджету", "кредиту". Визначаючи необхідність податків, він водночас критикує їх за обтяжливість для деяких груп населення [3].

Засновником вчення про державний кредит є М. Орлов. Він визначив, що державний кредит є невичерпним багатством країни; здійснюючи купівлю і продаж позик і регулюючи проценти, державний борг може зрости практично безмежно; іноземний капітал повинен залучатись на рівні з вітчизняним. У роботі "Про державний кредит" М. Орлов обґрунтував, що податки не повинні бути надмірно важкими, запропонував перейти від оподаткування до системи державного кредиту, а також запропонував механізм спекулятивного біржового обігу державних боргових цінних паперів, який би перетворив державний кредит на доходи державного бюджету [4].

Значну увагу дослідженню фінансів приділив І. Горлов. У 1841 р. опубліковано "Теорію фінансів" [5], де вперше комплексно розкрито всю фінансову систему. На думку І. Горлова, теорія фінансів – це наука про отримання і використання ресурсів з метою задоволення державних потреб. У 1845 р. виходить у світ робота К. Кестнера "Російські позитивні закони про фінанси", в якій автор ґрунтовно аналізує ланки системи фінансів [6].

Особливу цінність для розвитку фінансової науки в Україні становлять праці І. Франка "Сила податкова Галичини", "Бюджетний кошторис пана Вишеградського", "Суперечка про дефіцит", "Крайовий бюджет", в яких висвітлені аспекти соціально-економічного життя в Україні в певний період її розвитку. Автор розкрив проблеми несправедливості та нерівномірності розподілу податкового навантаження, витрат бюджету на соціальні потреби; низького рівня бюджетних асигнувань на розвиток сільського господарства тощо [7].

У роботах видатного вченого та державного діяча цього періоду М. Бунге висвітлювалися проблеми перебудови грошово-кредитної сфери, державних фінансів та оподаткування, ролі суспільних інститутів у державі тощо. У "Теорії кредиту" М. Бунге розкриває сутність грошей, визначає роль банківської системи у забезпеченні перетворення заощаджень, а також зв'язок між заощадженнями та інвести-

ціями. Автор зазначає, що різниця між монетами і кредитними знаками полягає у тому, що вимоги, які виражаються в монетах, забезпечуються цінністю матеріалу, з якого вони зроблені; вимоги ж, виражені кредитними знаками, забезпечуються від реалізації кредиту; монета втілює владу капіталу за допомогою товару, кредитний знак – через гарантії та страхування. На його думку, з часом більша частина обороту має стати суто кредитною – цього вимагає успіх народного господарства [8].

Таким чином, у фінансовому праві розглянутого періоду встановлено декілька способів розподілення державних витрат: за відомствами або управліннями; за територією – державні, губерніські, повітові і волосні; за потребою – необхідні, корисні і надлишкові витрати.

До періоду розквіту відносять кінець XIX – початок XX ст., коли активно досліджувалися як теоретичні, так і практичні питання фінансової науки.

У роботі "Нарис науки фінансового права" І. Тарасов представив дослідження всіх інститутів фінансового права. Фінансове право він визначає як науку про правомірне державне господарство. Позитивне фінансове право, на його думку, це сукупність положень, що визначають державно-господарську сферу у даного народу в конкретну епоху. Предметом науки фінансового права він вважає доходи і витрати держави і управління ними. Фінансове право є наукою про правові норми, що визначають сферу державного господарства [9].

Поступовий розвиток фінансової теорії та особливості державних витрат і доходів проаналізовані в роботі Д. Львова "Курс фінансового права". Автор зазначає, що державні витрати повинні спрямовуватись на задоволення суспільних потреб із допомогою держави, яка бере на себе завдання щодо розподілу отриманої частини суспільних доходів. Державні потреби можуть бути різні, однак усі вони повинні визначатися метою. Державні доходи, на думку вченого, виражаються в різних формах. У фінансовому господарстві нові форми існують поряд зі старими, які зникають лише із досягненням повної зрілості господарських відносин у державі. Звідси й виникає різноманітність форм державних доходів, класифікація яких може бути здійснена з позиції: закону (юридична), впливу кожного окремого джерела доходу на народне господарство (економічна), фіскального значення кожного із джерел доходів (фіскальна), виходячи із дійсних форм доходів до наукової єдності (науково-фінансова) [10].

Змістовно викладено загальні поняття та історичний нарис розвитку фінансової науки, а також розглянуто державні потреби та зумовлені ними витрати, механізм організації задоволення цих потреб і вчення про бюджет у роботі В. Лебедєва "Фінансове право". Автор виокремив два види бюджетів – державний і місцевий. До місцевих бюджетів віднесено провінційні, земські й общинні. Значення останніх

пов'язується з тим, наскільки розвинені в державі принципи самоврядування. Загальний державний бюджет включає кошториси основних галузей управління і спеціальні кошториси деяких установ як доповнення. Кошториси міністерств, у свою чергу, поділяють на кошториси другорядних і місцевих управлінь, утворюючи в загальному кошторисі відповідні підрозділи. В. Лебедєв обґрунтував поділ бюджету на "звичайний" і "надзвичайний". У першому доходи і витрати хоч і змінюються в цифрах, але відповідають прийнятому плану, а в другому виходять за його рамки. У частині, що стосується бюджету, предметом детального аналізу стають такі питання, як "термін дії" бюджету [11]. Заслуговує на увагу запропонована В. Лебедєвим класифікація державних витрат, за якою державні потреби зумовлюються такими витратами, що складаються під впливом елементів, що є головними ознаками держави. Оскільки складовими елементами держави є народ, територія і верховна влада, то основним завданням при управлінні господарством стає пошук коштів для їхнього існування і збереження. Державні витрати відповідно до мети розподіляються на витрати із забезпечення: цілості та безпеки держави; підтримки суспільних установ і підприємств; матеріального добробуту суспільства; всіх умов, що сприяють розвитку і збереженню нематеріальних благ (таких як релігія, право, освіта тощо).

Розмежування понять "фінанси" і "фінанси державного господарства", що складаються з усіх державних інститутів, підприємств та установ фінансового характеру, здійснено у роботі Л. Ходського "Основи державного господарства". До предмету фінансів автор відносить не тільки доходи, а й витрати. Він зазначає, що фінанси нерозривно пов'язані з самим існуванням держави та є її породженням, а також визнає неможливість відокремлення фінансової науки від фінансової політики [12].

С. Іловайський у "Фінансовому праві" зазначає, що всі державні витрати можна класифікувати за відомствами, які завідують цими витратами, і за завданнями, на які витрачаються державні гроші. Класифікація за зовнішніми ознаками не пояснює характеру державних витрат, оскільки часто одне відомство здійснює різні завдання, а, з іншого боку, одне завдання може виконуватися кількома відомствами. Розподіл витрат за завданнями пояснює зміст державних витрат, дає точну їх картину, отже, його можна назвати внутрішнім поділом. С. Іловайський зазначає, що у кожному господарстві витрати повинні відповідати доходам. Характер державних доходів дещо інший, ніж доходів у приватному господарстві. Приватне господарство за загальним правилом само набуває потрібних йому доходів, публічне ж господарство звичайно отримує велику або меншу частку своїх доходів від приватних господарств за допомогою стягування з останніх податків. У цілому ж державні доходи походять із декількох джерел: безпо-

середньої господарської діяльності (землі і промисли); стягнення певної частки із доходів приватних господарств. Однак може бути і третє джерело державних доходів, до якого автор відносить кредит [13].

Значення фінансової науки у своїх працях розкриває І. Янжула. На його думку, наука про фінанси і фінансове право – близькі, але не ідентичні галузі знань. Фінансова наука є вченням про суспільне господарство, що має своїм завданням виклад тих правил, які мають бути дотримані при пошуку матеріальних засобів, потрібних для виконання суспільних цілей, а фінансове право – це сукупність законодавчих постанов про фінансовий механізм і фінансове управління державою. Фінансове право, на думку І. Янжули, вивчає, як держава формує свої матеріальні засоби, а фінансова наука на підставі даних фінансового права і законів народного господарства виробляє загальні правила щодо того, як держава повинна ці засоби формувати [14].

Праці М. Туган-Барановського містять глибокі й оригінальні трактування основних положень економічної науки. Важливе методологічне значення мають концептуальні положення про узгодження теорії граничної корисності та трудової теорії вартості; соціальна теорія розподілу, в основу якої покладені два фактори: продуктивність суспільної праці та система соціальних відносин. Вчений обґрунтував вихідні положення інвестиційного трактування теорії циклів; сформулював функціональні взаємозв'язки, що отримали назву "мультиплікація і акселерація" [15].

У роботі І. Озерова "Основи фінансової науки" визначено, що держава, як і інший союз публічного характеру, має певні потреби, для задоволення яких необхідні матеріальні засоби, збирання і витрачання яких завжди становило одну із найважливіших функцій держави; одні потреби задовольняються одноосібними зусиллями, інші – спільно з іншими особами, для чого історія виробила союзи людей у вигляді держави, общини тощо [16].

Таким чином, для періоду розквіту фінансової науки характерні два напрями досліджень державних фінансів. Перший охоплює досить детальне висвітлення питань щодо системи доходів і видатків держави, сутності, порядку і форм стягування податків до бюджету, контролю за цими процесами з боку держави, розвитку державного кредиту. Інший напрям передбачає ґрунтовне вивчення сутності фінансів, фінансової політики, особливостей побудови інститутів фінансового права.

Розвиток фінансової науки у цей період також пов'язаний із соціал-демократичною течією в економічній науці, яка була представлена послідовниками К. Маркса і Ф. Енгельса, зокрема В. Леніним. Теоретичне дослідження державних фінансів міцно прив'язувалося до потреб політичної боротьби за владу. Основний зміст робіт В. Леніна полягав у критиці державної фінансової політики Росії, система доходів і витрат бюджету розглядалася критично, підкреслювався незадовільний фінансовий стан держави у дореволюційний період.

У 1917 р. В. Леніним розроблена економічна платформа партії більшовиків, де увага акцентована на питаннях фінансів, грошей та кредиту. Зокрема зауважувалося на необхідності втручання у виробництво з метою планомірного його врегулювання, націоналізації і централізації банківської справи, низки синдикованих підприємств, страхової справи, припинення випуску паперових грошей, відмови від сплати зовнішніх і внутрішніх боргів, зміни податкової системи шляхом введення високого майнового податку та податку на приріст майна, реформи прибуткового податку і встановлення дійсного контролю за доходами капіталістів, введення високих непрямих податків на предмети розкоші [17].

Формування української радянської фінансової науки та бюджетного менеджменту розпочалося після Жовтневого перевороту 1917 р., у результаті якого відбулася зміна суспільно-економічного устрою Росії. Наукові праці почали наповнюватися розмаїттям ідей, методологічними підходами та проблемами. У 1919 р. виходить робота Я. Таргулова "Фінансова наука", яку він визначає як "науку, що вивчає державне господарство в цілому, розглядає його доходи, способи та форму їх отримання" [18].

У праці "Основи фінансової науки" М. Мітіліно характеризує бюджет як план ведення державного господарства, завданням якого є збалансування витрат і доходів державного господарства. Автор зазначає, що між державою та її громадянами відбувається угода, в якій держава задовольняє певні потреби громадян, а останні за це сплачують певну суму грошей у вигляді податків. Порядок дії угод між державою та громадянами здійснюється відповідно до певних правил, які визначаються державою і здійснюються у вигляді фінансової політики [19].

У зазначений період у сфері державних фінансів та бюджетного менеджменту були розроблені питання щодо фінансового контролю, створення нового фінансового апарату, зміцнення фінансового становища держави, проведення грошової реформи. Однак дослідження вчених-марксистів щодо змісту та ролі бюджету, фінансів, податків, державного кредиту не були комплексними, висвітлювались лише окремі питання, пов'язані з управлінням фінансовим господарством держави.

Із переходом до директивних методів управління економікою і фінансами в основному досліджувались питання, які виникали в ході виконання п'ятирічних планів. Спроби узагальнення нових явищ у сфері державних фінансів робилися лише окремими вченими.

У 1931–1956 рр. формувалися погляди на предмет фінансів. До видатних праць цього періоду належать "Основи фінансової науки" М. Добриловського [20]; "Фінанси СРСР", "Фінанси і кредит СРСР", "Загальне вчення, про радянські фінанси, фінанси і соціалістичне

відтворення", "Радянські фінанси в першій фазі розвитку соціалістичної держави" В. Дьяченка [21–24]. Добриловський ототожнював державні фінанси із державним господарством. На його думку, фінансова наука повинна досліджувати способи отримання ресурсів з метою задоволення державних потреб. В. Дьяченко розробив основи теорії фінансів: їх сутність, функції і роль у суспільному відтворенні, місце в розподілі національного доходу, склад фінансової системи тощо. Він уперше розкрив сутність фінансів як системи грошових відносин, на основі якої через плановий розподіл доходів і накопичень забезпечується освіта і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів держави відповідно до її завдань та функцій.

Одночасно із розвитком теорії фінансів з'явився принципово новий вид прикладних фінансових досліджень. Якщо у 30–50-х роках ХХ ст. роботи щодо організації фінансових відносин носили в основному описовий характер, то після господарської реформи 60-х років стали публікуватися пропозиції щодо вдосконалення окремих фінансових інструментів.

До найбільш значних робіт, які вийшли наприкінці 60-х – початку 80-х років ХХ ст., належать: "Дискусійні питання теорії соціалістичних фінансів", "Фінансовий контроль в СРСР", "Методологічні аспекти аналізу сутності фінансів", "Фінанси як вартісна категорія" (Э. Вознесенський); "Фінанси соціалізму" (А. Александров, Э. Вознесенський); "Нариси теорії радянських фінансів. Сутність і функції фінансів" (А. Бірман); "Соціалістичні фінанси" (Г. Точильников); "Фінанси СРСР" (М. Шерменева); "Записки міністра" (А. Зверева) [25–33] тощо.

У названих дослідженнях спостерігаються певні відмінності в поглядах вчених щодо особливостей фінансових відносин, функцій фінансів, структури фінансової системи тощо. Можна виокремити два підходи: дослідження фінансів як системи стосунків розподілу грошових коштів, що носить безеквівалентний характер, та дослідження фінансових відносин як відношення всіх чотирьох або декількох стадій відтворення.

Дослідження проблем бюджетної сфери у цей період велося у двох напрямках: розвиток доходів і витрат бюджету; організація місцевих бюджетів. Комплексне вивчення бюджетних питань було ускладнене через нестачу інформації і панування у фінансовій науці ідеологічних догм.

Таким чином, механізми організації фінансових і бюджетних відносин визначаються завданнями, що стоять перед державою на певному етапі розвитку суспільства з урахуванням сформованих умов. Дослідження історичного розвитку фінансової науки підтвердило загальну для будь-якої економіки закономірність: у суспільстві залишаються ті інститути, а також ті форми організації бюджетного менеджменту, які виявилися найбільш ефективними та результативними.

Формування основ фінансової науки відбувалося у процесі дослідження вченими проблем взаємодії ринку і держави, їх ролі в економіці, чинників, від яких залежить посилення ринкових або державних методів регулювання. Розвиток бюджетного менеджменту супроводжувався перерозподілом сфер економічної діяльності відповідно до принципу забезпечення суспільної ефективності, а держава за допомогою податків та бюджету концентрувала основні економічні важелі регулювання. Поява бюджетного менеджменту обумовлена інтересами економічних агентів, пов'язаними з необхідністю існування в суспільстві механізму перерозподілу засобів, який би забезпечував відтворення економіки та соціальної справедливості. На сучасному етапі розвитку державних фінансів на органи державної влади та місцевого самоврядування покладені завдання щодо визначення характеру і механізму розвитку бюджетної системи, сприяння дотриманню бюджетно-правових норм із метою забезпечення соціально-економічного розвитку та добробуту населення країни.

Сучасні бюджетні відносини відіграють вагомий роль у соціально-економічних і суспільно-політичних процесах. У зв'язку з цим спектр використання дефініції "бюджетний менеджмент" істотно розширюється, а саме поняття наповнюється новим змістом, що обумовлено трансформацією соціально-економічних відносин, розвитком бюджетної системи. Однак розвиток фундаментальних і прикладних досліджень у сфері фінансів і бюджетного менеджменту значно ускладнений через відсутність стабільної фінансової інформації та стійкої законодавчої бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Сперанский М. М.* План финансов / М. М. Сперанский // Сборник Императорского русского исторического общества. Т. 45. — 1885. — 598 с.
2. *Тургенев Н. И.* Опыт теории налогов / Н. И. Тургенев. — СПб. : Тип. Н. Греч., 1818. — 371 с.
3. *Мордвинов Н. С.* Рассуждение о могущих последовать пользах от учреждения частных по губерниям банков / Н. С. Мордвинов. — СПб., 1816. — 195 с.
4. *Орлов М. Ф.* О государственном кредите / М. Ф. Орлов. — М., 1833. — 432 с.
5. *Горлов И. Я.* Теория финансов / И. Я. Горлов. — 2-е изд., испр. и умнож. — СПб. : Тип. И. Глазунова и Ко, 1845. — 280 с.
6. *Кестнер К. И.* Российские положительные законы о финансах / К. И. Кестнер. — СПб., 1845. — 148 с.
7. *Економічні праці (1878–1887).* Т. 44, кн. 1 / АН УРСР. Ін-т економіки, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка; упоряд. та комент. А. Л. Перковського, Н. О. Тимочко, Є. А. Шаблія, П. В. Юрченка; ред. Т. І. Дерев'янкін, А. П. Перковський. — 1984. — 694 с. ; *Економічні праці (1888–1907).* Т. 44. Кн. 2. / АН УРСР. Ін-т економіки; Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка; упоряд. та комент. А. Л. Перковського, Н. О. Тимочко, Є. А. Шаблія, П. В. Юрченка; Ред. Т. І. Дерев'янкін. — 1985. — 767 с.

8. Бунге Н. Х. Теория кредита / Н. Х. Бунге. — К., 1852. — 310 с.
9. Тарасов И. Т. Очерк науки финансового права / И. Т. Тарасов. — Ярославль : Тип. : Губ. Правление, 1883. — 712 с.
10. Львов Д. М. Курс финансового права : учебник / Д. М. Львов. — Казань : Тип. Императ. ун-та, 1887. — 520 с.
11. Лебедев В. А. Финансовое право / В. А. Лебедев. Т. 1: Вып. 1–3. — 2-е изд. измен. — СПб. : Тип. А. М. Вольфа, 1889. — 962 с.
12. Ходский Л. В. Основы государственного хозяйства : Пособие по финансовой науке / Л. В. Ходский. — СПб. : Тип. М. Стасюлевича, 1901. — 568 с.
13. Иловайский С. И. Учебник финансового права / С. И. Иловайский. — Одесса, 1904 // Allpravo.Ru. — 2005. — 375 с.
14. Янжула И. И. Основные начала финансовой науки. Учение о государственных доходах / И. И. Янжула. — 4-е изд., измен. и дополн. — СПб., 1904. — 501 с.
15. Туган-Барановский М. И. Основы политической экономии / М. И. Туган-Барановский. — СПб., 1909. — 760 с.
16. Озеров И. Х. Основы финансовой науки. Вып. II: "Бюджет – формы взимания, местные финансы, государственный кредит". — 4-е изд., дополн. — М. : 1913. — 364 с.
17. Ленин В. И. Собрание сочинений / В. И. Ленин. — 5-е изд. — М. : Изд-во полит. лит., 1967. — 618 с.
18. Таргулов Я. Финансовая наука / Я. Таргулов. — М., 1919. — 295 с.
19. Мітіліно М. І. Основи фінансової науки / М. І. Мітіліно. — [Б. м. : б. в.], 1929. — 389 с.
20. Добриловський М. Основи фінансової науки : курс лекцій / М. Добриловський. — Подєбради : Українська господарська академія в ЧСР, 1934. — 126 с.
21. Дьяченко В. П. Финансы СССР / В. П. Дьяченко. — М. : Наука, 1933. — 495 с.
22. Дьяченко В. П. Финансы и кредит СССР : учебник / В. П. Дьяченко. — 2 изд. — М. : Л., 1940. — 488 с.
23. Дьяченко В. П. Общее учение о советских финансах. Финансы и социалистическое воспроизводство : учебный материал по первому разделу курса "Финансы СРСР" / В. П. Дьяченко. — М. : Госфиниздат, 1946. — 104 с.
24. Дьяченко В. П. Советские финансы в первой фазе развития социалистического государства. Ч. 1 / В. П. Дьяченко. — М., 1947. — 432 с.
25. Вознесенский Э. А. Дискуссионные вопросы теории социалистических финансов / Э. А. Вознесенский. — М. : Изд-во МГУ, 1969. — 158 с.
26. Вознесенский Э. А. Финансовый контроль в СССР / Э. А. Вознесенский. — М. : Юрид. лит., 1973. — 134 с.
27. Вознесенский Э. А. Методологические аспекты анализа сущности финансов / Э. А. Вознесенский. — М. : Финансы, 1974. — 128 с.
28. Вознесенский Э. А. Финансы как стоимостная категория. — М. : Финансы и статистика, 1985. — 157 с.
29. Александров А. М. Финансы социализма / А. М. Александров, Э. А. Вознесенский. — М. : Финансы, 1974. — 336 с.
30. Бирман А. М. Очерки теории советских финансов. Сущность и функции финансов / А. М. Бирман. — М. : Финансы, 1968. — 208 с.
31. Точильников Г. М. Социалистические финансы / Г. М. Точильников. — М. : Финансы, 1974. — 208 с.

32. Шерменева М. К. Государственный бюджет / М. К. Шерменева. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Финансы, 1978. — 408 с.
33. Зверев А. Г. Записки министра / А. Г. Зверев. — М. : Изд-во полит. лит., 1973. — 272 с.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2012.

Макогон В. *Становление финансовой науки в Украине. Раскрыты особенности развития финансовой науки в Украине с начала XIX ст. и до конца XX ст. Рассмотрены подходы к осуществлению бюджетного менеджмента, внедрению соответствующих бюджетных инструментов и механизмов в системе институциональной среды общества. Обоснована целесообразность институциональных изменений бюджетной системы соответственно трансформационным процессам социально-экономического развития общества.*

Ключевые слова: финансы, налоги, бюджет, бюджетный менеджмент.

Makogon V. *Formation of financial science in Ukraine. Features of development of financial science in Ukraine from the XIX and to the end of the XX c. have been presented. Approaches of realization of budgetary management, introduction of the proper budgetary instruments and mechanisms in the system of institutional environment of society have been highlighted. Expedience of institutional changes of the budgetary system is grounded according to the transformation processes of social and economic development of society.*

Key words: finances, taxes, budget, budgetary management.